

УЛС ТӨРИЙН СУРГААЛЫН ТҮҮХ СУДЛАЛД ХЭЛ ШИНЖЛЭЛИЙН АРГА ЗҮЙГ АШИГЛАХ НЬ

С.Базарпүрэв

МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхмийн багш, доктор

Э.Бат-Эрдэнэ

МУИС-ийн Улс төр судлалын тэнхмийн магистрант

Түлхүүр үг: Улс төрийн шинжлэх ухаан, Улс төрийн сургаал, улс төрийн сэтгэлгээ, хэл шинжлэл, герменевтик, эх зохиол судлал, судалгааны арга зүй, онол, үзэл баримтлал

Улс төрийн сургаалын түүхийн судалгаанд түгээмэл хэрэглэгдэх аргуудын хүрээнд хэл шинжлэлийн /ленгвистик/ арга, арга зүй ёсоор орно. Учир нь өрнийн улс төрийн сэтгэлгээний уламжлалт гол онцлог нь сэтгэгчдийн сургаал, номлол эх зохиолоор дамжин өвлөгдөж ирсэн явдал юм. Тухайлбал, эртний Грек, Ром, Европын улс төрийн түүх, сэтгэлгээ нь улс төрийн сургаалын түүхийн цөм хэсэг нь хэмээн үзэж болно. Тухайн цаг үед бүтээгдсэн улс төрийн сургаал, номлолын түүхийг агуулсан сэтгэгчдийн эх зохиолыг судлах, дүгнэлт, тайлбар, шүүмж хийх зэрэг нь улс төрийн сургаалын түүхийн судалгаа хөгжин, төлөвших үндсэн нөхцөл хэмээн үзэж байна.

Хэл шинжлэлийн арга зүйн хандлагад багтах аргуудын хүрээнд үндсэн хоёр аргыг гол болгон авч үзсэн болно. Энэхүү хоёр арга нь герменевтикийн арга болон эх зохиол судлах аргууд юм. Герменевтикийн аргыг тодорхойлвол “Нийгмийн танин мэдэхүйн онцлогуудыг харгалзан нийгэм-хүмүүнлэгийн ухааны арга зүйн асуудлуудыг боловсруулах зорилтыг дэвшүүлж буй арга зүйн баримтлал бол герменевтикийн хандлага²¹” юм. Герменевтикийн философийн үндэс, түүнээс улбаалсан герменевтикийн арга, арга зүйг эмпирик хэмжээнд тодорхойлон авч үзвэл, тухайн бичигдэж үлдээсэн түүхийн өв, судалгааны объектыг эх бичгийн талаас нь судлан дүгнэлтийг гаргах, шинжлэх ухааны эргэлтэнд оруулах, хэл зүй, утгын хувьд алдаагүй гэдгийг батлах явдал байдаг.

Эх зохиол судлал нь тухайн сэтгэгчийн туурвисан бүтээлийг судлах, дүгнэх, шүүмж, хэлэлцүүлэг өрнүүлэх зэргээр судлах явдал юм. Иймд тухайн үеийн нийгэм, улс төрийн өнгө төрх, улс төрийн сэтгэлгээг тод томруун, баримттай харж болох сурвалж нь эх зохиол тул энэ чиглэлийн судалгаанд түлхүү хэрэглэж, хэвшүүлэх нь чухал хэмээн үзэж байна.

Улс төрийн сургаалын түүхийн судалгаанд герменевтик буюу эх бичиг судлах арга /текстлоги/ чухал ач холбогдолтой юм. Герменевтикийн аргаар улс төрийн сэтгэлгээний тодорхой төвшинд бүтээгдсэн улс төрийн сургаалын утга санаа шингэж томъёологдсон утга зохиолын дурсгалт бичгүүд, судалгааны ном зохиол, улс төрийн баримт бичгийг уг эхээр нь судалж утга санаа, агуулгыг нь тайлах, тайлбарлан ойлгоход ихээхэн ач холбогдолтой юм. Нийгэм, хүмүүнлэгийн шинжлэх ухааны судалгааны нэг гол онцлог нь ямагт өнгөрсөн үе рүү хандсан түүх судлалын шинжтэй байдаг оршино. Нийгэм нь регресс, прогресс хөдөлгөөнд байдаг. Иймд нийгмийн төлөв байдлын яг одоо өрнөж буй агшин, цаг хугацааны зураглалыг гаргах боломжгүй юм. Ийм учир нийгэм, хүмүүнлэгийн ухааны судалгаа нь судлагдахуун болж буй зүйлсийн талаарх

²¹ Г.Лодой, “Философи ба шинжлэх ухааны арга зүй” ., 2002 он ., 33-р тал

баримт, мэдээлэл, санаа, дүгнэлт, үзэл баримтлалыг зохиогч, түүнийг судлаач хоёрын ярилцлага байдаг²². Нэг ёсондоо өнгөрсөн, одоо хоёрын ярилцлагаас бий болсон ойлголтоор судалгааны үр дүн тодорхойлогддог хэмээн үзэж, аливаа салбар түүх судлалын ухаанд энэ асуудал хамааралтай байсаар ирсэн.

Герменевтикийн судалгааны аргын эх үндэс нь герменевтикийн философийн сургаал, үзэл, номлолоос эхтэй юм. “Философийн толь”-д өгүүлснээр “Герменевтик бол тайлбарлах урлаг болон онол бөгөөд бичгийн утгыг түүний объектив утга, тэдгээрийн түүхэн нөхцөлдмөл хийгээд субъектив үндсээс сурвалж авч тодруулах зорилготой. Тухайлбал, эртний Грекийн сэтгэгч Гомерийн бүтээл хэвлэх, мөн шинжлэх ухааны судалгаа хийх зорилготой холбогдон эллинизмийн үед үүсэн, цаашлаад аливаа бүтээл, ном зохиолыг тайлбарлах хүрээнд хөгжсөн” арга зүй, бие даасан хандлага юм. Улс төрийн шинжлэх ухаан, тэр дундаа улс төрийн сургаалын түүхийн судалгааны гол эх сурвалж бол тухайн цаг үед бүтээгдэн өнөөд уламжилж ирсэн эрдэмтэн, сэтгэгчдийн үзэл санаа бүхий бүтээл, ном зохиол юм. Эртний Грекийн сэтгэгч Гомер, Гесойд, Сократ, Платон, Аристотелоос эхлээд дунд үе, шинэ үе, нэн шинэ үе, орчин үеийн бүхий л сэтгэгчдийн бүтээл, ном зохиолыг судлах, түүнээс ишлэх, тухайн сэтгэгчийн үзэл баримтлал, судалгааны арга зүйг судлах гол арга нь тухайн сэтгэгчийн бүтээсэн бүтээл, ном зохиолыг судлах, түүнд дүн шинжилгээ хийх явдал юм. Харин энэхүү арга зүйг улс төрийн сургаалын түүхийн судалгаанд ашиглахад герменевтикийн аргыг үр дүнтэй хэмээн тооцож, дараах аргументыг дэвшүүллээ.

Аливаа онол, үзэл баримтлал, дүгнэлтийн утга холбогдлыг тодорхойлох, тайлбарлахад түүнийг илэрхийлж буй хэлний утгын санг шинжлэх зайлшгүй шаардлагатай юм. Энэ нь улс төрийн сургаалын түүхийн салбарт бүр ч их хамаатай ойлголт юм. Учир нь улс төрийн сургаалын түүхийн тодорхой үе болгонд дахь сэтгэгч нь өөрийн санааг илэрхийлэхдээ үг, хэллэгт өөрийн гэх утга холбогдлыг оноож хэрэглэдэг. Ийм утга холбогдол нь ихэнх тохиолдолд ердийн хэлний утгын сантай ойролцоо байх боловч улс төрийн сургаалын түүхийн салбар ухаанд өөр утгаар хэрэглэгдэх явдал байдаг билээ. Тухайлбал, “эстетик” гэх үг эдүгээ гоо зүйн ухаан гэсэн нийтлэг утгаар хэрэглэгддэг бол И.Кантын зохиолд “мэдэрч танин мэдэхүй” гэсэн утгаар хэрэглэгддэг, харин Б.Спиноза “тэнгэр бурхан” гэдэг үгийг өөрийн улс төрийн сургаалын гол бүтээл болох “Бурханы сургаал ба улс төрийн номлол” бүтээлдээ “байгаль” гэсэн утгаар хэрэглэсэн байдаг²³. Иймд тухайн улс төрийн сургаалын бичвэр, санааны утгыг зөв тогтоохын тулд тухайн сэтгэгчийн хэрэглэсэн нэр томъёо, үгний утгыг зөв тодорхойлох шаардлага гарна. Үүнийг шийдвэрлэх үндсэн гаргалгаа нь герменевтикийн арга, арга зүйг улс төрийн сургаалын түүхийн судалгаанд үр дүнтэй ашиглах явдал юм.

Герменевтик аргын улс төрийн сургаалын түүхийн судалгаанд үзүүлэх ач холбогдол бүхий хүчин зүйл нь “зохиогчийг өөрөөс нь илүү ойлгож болох” тухай ойлголт юм. Энэ нь тухайн улс төрийн сургаалыг бүтээсэн сэтгэгчийн өнөөгийн байр сууринаас тухайн сургаалыг авч үзэхэд тухайн сэтгэгчийн ухамсарлаж бодоогүй, гол зорилт болгон тавиагүй нуугдмал утга санааг илрүүлж болно гэсэн үг юм. Нэг ёсондоо улс төрийн сургаалын түүхийн судалгааны нэг чухал зорилт нь өнгөрсөн үеийн ойлголт, төсөөллийг тэр чигээр нь эдүгээд буулгах бус, харин тэрхүү ойлголт, төсөөллийг тухайн судлаач өөрийн ойлголт,

²² Г.Лодой, “Философи ба шинжлэх ухааны арга зүй” ., УБ 2002 он .,34-р тал

²³ Г.Лодой, “Философи ба шинжлэх ухааны арга зүй” УБ 2002 он ., 34-р тал

үнэлэмж, хандлагад буулган шингээж, түүнээс бий болсон шинэ мэдлэг, ойлголтыг “төлөвшүүлэх” явдал юм. Энэхүү зорилтыг герменевтик арга, арга зүйг улс төрийн сургаалын түүхийн судалгаанд хэрэглэснээр хэрэгжүүлэх бөгөөд үүнийг герменевтикийн томъёоллоор “түүхийг эдүгээчлэн хэрэглэх” хэмээн томъёолж болох юм.

Улс төрийн шинжлэх ухааны томоохон дэг сургууль болох Франкфуртын сургуультагнуудын үзлээр /Ю.Хабермас зэрэг/ тухайн герменевтик нь “үзэл суртлын шүүмжлэл”-ийн хувьд “зохион байгуулалттай хүчирхийлэлийг” зөвтгөх зорилготой нийгмийн засаглал, ноёрхолын хэрэгслийг хэлний шинжилгээгээр нээн илрүүлэх ёстой байна. Ю.Хабермасын үзэлд герменевтик нь орчин үеийн хөрөнгөтний философын олон янзын урсгалыг нэгтгэн нягтруулах нэгэн хэрэгсэл болсон. Хүмүүсийн ухамсартай үйл ажиллагааны бодит үр дүнг шинжлэхтэй холбогдсон улс төр, түүх, хууль зүйн болон бусад шинжлэх ухаанд герменевтик үйлдлийг ашиглаж болдог байна. Хүн төрөлхтөний түүхийн туршлага, түүхийн үр дүнг уламжлан тээгч нь хэл байдаг тухай үзэл санаа зөв зүйтэй, оновчтой, бодитой баримтлал юм. Аливаа шинжлэх ухааны мэдлэгийг уламжлан тээгч нь мөн л хэл байдаг. Иймд шинжлэх ухааны арга зүйн нэгэн чухал чиглэл нь хэл судлалын салбарын арга, арга зүйг улс төрийн сургаалын түүхийн судалгаанд ашиглах явдал нь зүй ёсны шаардлагатай гэдгийг дээр дурдсан баримтаас харахад тодорхой байна.

Түүх бичлэгийн шинэчлэлийн асуудалд герменевтик арга, арга зүй чухал ач холбогдолтой хэмээн судлаачид санал нэгтгэйгээр үзэж байна. Нэг ёсондоо түүх бичлэгийн асуудалд герменетик арга зүйн үүднээс хандах нь орчин үед сонгодог хэлбэр болсон байна. Герменевтик арга, арга зүйн үүднээс улс төрийн сургаалын түүх судлалд хандах хандлагыг дүгнэж үзвэл Хэл, Ойлгохуй, Текст гэсэн гурван ойлголтын хүрээнд хэрэгжих юм.

Улс төрийн шинжлэх ухааны түүхэнд дэх томоохон сэтгэгчдийн үзэл баримтлал, номлол, сургаалын илрэл нь тухайн сэтгэгчийн ном зохиол, бүтээл юм. Улс төрийн сургаалын түүх судлалын бичлэг бий болж, үүсэн бүрэлдсэн үе болох эртний Египет, Грек, Энэтхэг, Хятад зэрэг гол төвүүдэд өөрийн судалгааг хийж, үзэл баримтлал, сургаал, номлолоо боловсруулж байсан их сэтгэгчид болох Күнз, Сократ, Платон, Аристотель нарын сургаал, үзэл баримтлалыг судлах гол эх сурвалж нь тухайн сэтгэгчдийн бүтээл, ном, зохиолыг унших, судлах, дүгнэлт хийх явдал юм.

Тухайн улс төрийн сургаалыг бүтээж буй сэтгэгчийн үзэл санаа, сургаал, номлолын үндсэн цөм нь ямагт тэдний бүтээлд хадгалагдсан байдгийг улс төрийн сургаалын түүхээс харж болох юм. Тухайлбал, Күнз “Лунь-Юу”, Платон “Төр улс”, Аристотель “Улс төр”, Аквины Фома “Эрх баригчдын засаглалын тухай”, Гегель “Түүхэн философи”, “Христос шашны үзэл санаа, түүний хувь заяа”, Николла Макиавелли “Эзэн захирагч”, Томас Гоббс “Левиафан”, Шарль Луй де Моньтескье “Хуулийн амин сүнс”, Жон Локк “Төрийн тухай хоёр шаштир”, Жан Жак Руссо “Нийгмийн гэрээ ба улс төрийн эрхийн зарчмууд”, Макс Вебер “Улс төр судлал мэргэшил болох нь”, Вальтер Таймер /Улс төрийн үзэл санааны түүх/, К.Р.Поппер /Нээлттэй нийгэм, түүний дайснууд/ зэрэг улс төрийн сургаалын түүхийн алдартай бүтээлүүд нь улс төрийн шинжлэх ухааны өнөөгийн чиг хандлага, нийгмийн байгуулалтын үндсийг тавьсан байна. Эдгээр эх зохиол нь тухайн сэтгэгчдийн үзэл санаа, сургаалын гол цөм, үндсэн хэсэг нь юм. Күнз өөрийн хүлцэх чанар, хаад, түшмэдийн зан суртахуун, төрийн үндсэн үүргийн тухай сургаалаа өөрийн “Лунь-Юу” зохиолдоо тусгасан бол, Платон төрийн засаглалын тухай номлол буюу түүний улс төрийн сургаалын цөм нь

болох төрийг “философчид удирдах” тухай сургаал нь түүний гол бүтээл болох “Төр улс” зохиолд мөн түүнээс хойшхи улс төрийн сургаалын түүхэнд дэх сэтгэгчдийн улс төрийн үзэл санаа, сургаал номлол бүтээлүүдэд нь тусгалаа олсон байдаг.

Эх зохиол судлах аргын ач холбогдлыг өндрөөр үнэлсэн сэтгэгчдийн нэг төлөөлөгч нь К.Р.Поппер юм. Тэрээр өөрийн “Нээлттэй нийгэм, түүний дайснууд” номондоо дараах байдлаар авч үзсэн байдаг. К.Р.Поппер өөрийн энэхүү хандлагаа баталгаажуулхын тулд судлаач А.К.Рожерс болон Ж.Бернет нарын шинжлэх ухааны мэтгэлцээн, тус тусын үзлийн өрсөлдөөнийг тухай авч үзсэн байна. Тус хоёр судлаач нь Сократын залгамжлагч нь Платон мөн, биш гэдэг дээр өөрсдийн судалгаа, үзэл баримтлалаар мэтгэлцэж, шүүмжлэлийг хийсэн байдаг. Судлаач А.К.Рожерс өөрийн “Сократын асуудал”²⁴ номондоо Платон бол Сократын залгамжлагч биш хэмээн үзэх үзлийг дэвшүүлэн тавьсан юм. Мөн гэж батлах гол төлөөлөгч нь Ж.Бернет, тэрээр “Эртний Грекийн философи”²⁵ номондоо энэ санаагаа томъёолсон байна. Дээрх хоёр эрдэмтний үзэл суртлын гол зөрчилдөөн нь Платоны бичсэн алдартай дөрвөн том бүтээл дээр өрнөсөн юм. Дээрх дөрвөн том бүтээлийн хоёр нь буюу “Өмөөрөхүй”, “Критон” бүтээлүүд нь цэвэр Сократлаг шинж чанарыг агуулсан. Харин үлдсэн хоёр бүтээл болох “Улс”, “Федон” гэсэн хоёр бүтээлд Сократ харилцан ярилцагч болон гардаг ч энэ нь цэвэр Платоны өөрийнх нь үзэл бодлын тусгал”²⁶ юм хэмээн тэрээр дүгнэсэн байна. Энэхүү шинжлэх ухааны мэтгэлцээн, өрсөлдөөнийг бий болгож буй үндэс нь аливаа шинжлэх ухаан хөгжих үндэс юм хэмээн К.Р.Поппер үзэж, энэхүү эрдэм шинжилгээний шүүмжлэл, мэтгэлцээнийг өрнүүлэх эх үндэс нь тухайн сэтгэгчийн эх зохиол юм хэмээн үзжээ. Нэг ёсондоо аливаа шинжлэх ухааны хөгжих эх үндэс нь тухайн судлаачийн бүтээл, ном, зохиолыг шүүмжлэх шинжлэх ухааны шүүмж, өөрийн үзэл баримтлалыг хамгаалах хариу шүүмж, энэ хооронд үүсч буй мэтгэлцээн нь аливаа шинжлэх ухааны хөгжих үндэс хэмээн тодорхойлсон юм. Энэ үзэл санаагаа тэрээр цааш баталгаажуулж, “Үнэн хэмээх энэхүү ойлголт энгийн амьдралд дан ганц сайн сайхны илэрхийлэл баталгаа болон оршдог, харин шинжлэх ухааны хувьд хамгийн том хор уршиг юм”²⁷ хэмээн шүүмжлэлт рационалист үзэл, түүний үндэс болсон эх зохиол судлалын ач холбогдолын их үнэлсэн байдаг.

Эх зохиол судлал нь улс төрийн сургаалын түүхийг судлах судалгаанд арга зүйн шинж бүхий дараах ач холбогдолтой хүчин зүйлсийг бий болгож байна. Энэ нь тухайлсан нэг судлаачийн улс төрийн сургаал, номлолыг судлахад тухайн судлах судалгааны объект нь харьцангуй барьцтай, нөгөө талаар тухайн судлаачийн улс төрийн сургаалд дүн шинжилгээ хийх, судлаачид хоорондын үзэл баримтлал, онол, арга зүйд харьцуулалтын аргыг ашиглах ач холбогдолтой юм.

Нөгөө талаар судлаачдын бий болгосон шинжлэх ухааны арга зүй, хандлага, дэг сургуулиудыг судлах гол арга нь эх зохиол судлах арга юм. Платоны объектив идеалист хандлага, Аристотелийн шударга ёсны тухай болон, аристократизмын хандлага Гегелийн эрх, эрх зүйн хандлага, Аквины Фомагийн теологийн хандлага, Жан Жак Руссогийн радикал хандлага, Жон Локкын либерал хандлага, Макс Веберийн бюрократ хандлага, К.Попперын

²⁴ “Socratic problem” .., A.K.Rogers .., 1933

²⁵ “Early Greek philosophy” .., J.Bernet .., 1931

²⁶ A.K.Rogers, “The Socratic problem” .., 1933

²⁷ К.Р.Поппер., “Нээлттэй нийгэм, түүний дайснууд” .., хавсралт бүлэг .., 1943 он

шүүмжлэлт рационалист хандлагууд нь улс төрийн шинжлэх ухаан, улс төрийн сургаалын түүхийн салбар ухаанд ямар нөлөөг үзүүлсэн, дээрх судлаачдын энэхүү хандлага, судалгааны арга зүйг боловсронгуй болгохын тулд цаашид юу хийх ёстой вэ гэсэн асуултанд хариултыг өгч, зөв чигийг заах хэрэгсэл нь “эх зохиол судлал” юм. Иймд “Эх зохиол судлах” арга нь тухайн судлаачдын үзэл санаа хамгийн хүчтэй тусгагдсан “баримт бичиг” учир улс төрийн шинжлэх ухаан, түүний салбар судлал улс төрийн сургаалын түүхийг судалж буй судлаачдын нэн түрүүнд танилцах, ашиглах материал бөгөөд энэ чиглэлд /УТШУ-УТСТ/ бакалавр, магистрын төвшинд суралцагсдад эх зохиолын шүүмж, бие даалт, эссэ бичүүлж хэвшүүлэх нь энэ аргыг өргөн, бүтээлчээр ашиглаж дадах үндэс болно.

Платон судлалын нэрд гарсан судлаач бол Макдональд Корнфорд юм. Тэрээр өөрийн эх зохиол судлах арга, арга зүйг дараах байдлаар тайлбарлаж, энэхүү аргыг үлэмж ач холбогдолтой хэмээн өөрийн үзлийг дэвшүүлсэн байдаг. Тэрээр аливаа эх зохиолтой танилцахад хамгийн чухал асуудал нь тухайн текстийн /эх зохиолын/ эхний өгүүлбэр хэрхэн эхэлж байна вэ? Түүний утга санаа агуулга нь чухам юу вэ? Улмаар тухайн текстийн төгсгөлийн өгүүлбэртэй хэрхэн холбогдож байна вэ? гэдэг асуудал чухал юм хэмээн үзжээ²⁸. Макдональд Корнфорд Платоны “Агуйн тухай ёгт үлгэр” зохиолыг эх зохиол судлах аргаар тайлбарлахдаа нэн түрүүнд тухайн эх зохиолд анализ хийж, системчлэх хэрэгтэй хэмээн үзжээ. Энэ нь нэг талаас Платоны үзэл санаа, гаргах гэсэн санааг философийн үүднээс түлхүү тайлбарлахад чухал нөлөөг үзүүлдэг байна. Нөгөө талаас энэхүү зохиолд гаргасан Платоны санааг улс төрийн үүднээс нь түлхүү тайлбарлах хоёр загварыг гаргаж судлах, гэсэн хоёр загварыг гаргаж энэ дагуу судлах нь илүү үр дүнтэй болохыг тэмдэглэсэн явдал юм. Харин энэхүү хоёр загвар бүхий хандлагын аль нэгийг нь хэт барилгүй, ижил хэмжээнд авч үзэх нь чухал гэдгийг анхааруулсан байна. Тэрээр энэхүү арга зүйг үндэс болгон их сэтгэгч Платоны гол бүтээл болох “Төр улс”, “Агуйн тухай ёгт үлгэр” гэсэн хоёр зохиолыг “эх зохиол судлах” аргаар судлан, судалгааны явцдаа дээрх арга зүйг боловсруулсан байна.

Хураангуй: Научный метод, это путь познания, способы и приемы исследования. Научная значимость и познавательная ценность применяемого метода определяется в конечном счете его эвристическим потенциалом, его способностью обогатить науку новым знанием об изучаемом объекте, выявить новые моменты в исследуемых явлениях и привести к более содержательному и более глубокому их пониманию. Ленгвистика и Герменевтика является методологией гуманитарных наук, онтологией и универсальным способом философствования. Являясь методологией гуманитарных наук, герменевтика, ленгвистика выходит за их пределы.

Ном зүй

1. Карл Раймунд Поппер. “Нээлттэй нийгэм түүний дайснууд”, 1943 он
2. A.K.Rogers, “The Socratic problem” ., 1933
3. “Философын толь”., УБ 1994 он
4. Г.Лодой., “Философи ба шинжлэх ухааны арга зүй” ., УБ 2002 он

²⁸ Улс төрийн боловсролын академи, “Шинэ толь” ., Х.Пүрэвтогтох “Агуйн тухай ёгт үлгэр” /Платон/ зохиолд хийсэн эргэцүүлэл ., 132-р тал., № 23 .,1998 он